

COMUNICACIÓ

Conrad Vilanou: *El deixant del naturalisme pedagògic*

És sabut que la publicació l'any 1762 de l'*Emili* de Rousseau marca un gir copernicà en la pedagogia contemporània. Ben mirat, la professió de fe del vicari savoia –escenificada a les envistes dels Alps– significa un dels moments més àlgids de l'exaltació d'un naturalisme que, en enfrontar-se a la cosmovisió newtoniana de la naturalesa, ha comportat notables conseqüències pedagògiques. A partir d'un plantejament d'ascendència estoica, Rousseau proposa –enfront de l'ideari de les Llums– una nova il·lustració que emfasitza el paper de l'educació natural que es pot sintetitzar en la següent fórmula: educar segons natura.

Tal vegada el naturalisme pedagògic –fidel també als patrons de la *Naturphilosophie* romàntica– defensa una concepció orgànica i biocèntrica que vol reconciliar l'home amb la natura. Altrament, el naturalisme propugnà un optimisme antropològic –l'home és bo per naturalesa– que, a més de negar el pecat original, va confiar en el poder regenerador de l'educació. Tant és així que la pedagogia –nova disciplina sorgida a les darreries del segle XVIII a recer de la filosofia– es convertia en la clau de volta per a garantir la realització de tots aquells projectes de millora del gènere humà que la Il·lustració havia difós profusament des de l'època de Vico i Lessing.

D'alguna manera, el naturalisme –al marge del rebuig sistemàtic de la cultura– reclama la idea de la unitat i infinitud d'un món que, a més de sintonitzar amb la tradició pre-socràtica de l'«U i tot» (*En kai pan*), se situa en la perspectiva de l'ànima del món (*anima mundi*) del neoplatonisme. És lògic, doncs, que el naturalisme reivindicui la recuperació d'un temps original que el mateix Rousseau –més enllà del recurs retòric del Robinson– veurà reflectit en la simplicitat de la vida espartana, la qual cosa comportarà una exaltació de l'exercici físic i del contacte amb la natura. No per casualitat el desenvolupament de l'educació física –expressió que també sorgeix en llengua francesa per primera vegada l'any 1762– té molt a veure amb l'expansió del naturalisme pedagògic que defensa la conveniència dels exercicis físico-corporals per al correcte creixement dels infants. Molt abans que l'esport fos introduït en

les *Public Schools* britàniques durant la primera meitat del segle XIX per a la formació del caràcter dels *gentlemen*, la gimnàstica natural i l'excursionisme van guanyar adeptes entre els educadors que estaven convençuts dels beneficis del contacte amb la naturalesa, per bé que els sistemes d'instrucció pública dels estats-nació europeus van seguir un model de gimnàstica pre-militar.

Val a dir que el naturalisme pedagògic actualitzà nous escenaris i estratègies didàctiques relacionades amb l'educació. De fet, les idees pedagògiques de Rousseau van ser entomades pels pedagogs del romanticisme, que van intentar moralitzar el gènere humà –somi il·lustrat de ressonàncies kantianes– partint d'una educació que exaltava el paper dels sentiments i, en conseqüència, de tot allò que anava més enllà de la pura i simple educació intel·lectual. Per aquesta via el cor –allò emocional i sentimental– va ocupar un lloc privilegiat en els discursos pedagògics dels autors romàntics que van exaltar el paper de la mare –tal com va fer Pestalozzi– o del jardí d'infància (*Kindergarten*), com va fer Froebel, que havia estat –abans d'optar per la pedagogia– guarda forestal. En efecte, mentre Pestalozzi emfasitzava la importància dels lligams entre la mare i l'infant com a la relació més pròxima de Déu amb l'home, Froebel va assumir una filosofia de caire panteista.

En realitat, ens trobem davant unes pedagogies que exalten la idea de circularitat en el cas de Pestalozzi (de l'infant a la mare, de la mare al gènere humà i a Déu a través d'una sèrie de cercles concèntrics) i la imatge de l'esfera pel que fa a la pedagogia froebeliana. A través dels recursos didàctics elaborats amb materials naturals (fusta, llana, etc.), Froebel dissenya tota una bateria d'estratègies educatives encaminades a desenvolupar la creativitat infantil. Amb tot, la pilota serà la joguina predilecta per a Froebel, ja que aspira que l'infant prengui consciència de la globalitat d'un món que s'ha copsar en la seva unitat primigènia.

Ben mirat, el naturalisme pedagògic –en exaltar els valors de la naturalesa– planteja una via educativa que destaca la importància de la vida –que es perpetua de manera cíclica– per damunt d'una visió físico-matemàtica que, al capdavall, serà assumida pel currículum escolar de la revolució burgesa liberal del segle XIX, segons els postulats de l'enciclopèdia comteana del saber. Talment fa la impressió que si els primers nivells de l'ensenyament –sobretot

l'infantil i, en menor mesura, el primari— sintonitzen amb els tòpics dels naturalisme pedagògic, l'educació secundària va assolir un plantejament de caràcter científic-pràctic que respon, nogensmenys, al criteri d'una utilitat que s'esmuny dels principis del naturalisme.

Ara bé, les influències del naturalisme pedagògic no solament es detecten en el món de l'escola, sinó també en l'àmbit de l'educació no formal. No en va el romanticisme va promoure el gust pel *plenairisme*, és a dir, per tot allò que es troba a l'aire lliure. En conseqüència, el romanticisme potencià la passió pels espais naturals—la muntanya principalment—, tal com ho palesa la pintura d'uns dels millors paisatgistes de l'època, Caspar David Friedrich. Altrament, el *plenairisme* —a més de guanyar adeptes entre els artistes— va ser un dels factors desencadenants de tot un seguit d'activitats recreatives a l'aire lliure, més encara si tenim en compte les campanyes que es van dur a terme per tal de lluitar contra la morbositat infantil. Dit amb altres paraules: el naturalisme pedagògic va afavorir el desenvolupament d'una manera de vida més natural i higiènica i, per extensió, neo-nòmada, que volia combatre el sedentarisme incipient de la societat moderna.

En efecte, gràcies al rescat pedagògic de la naturalesa, el romàntic es converteix en un nòmada que sent la necessitat de viatjar. D'aquesta manera es va consolidar la tradició —ja iniciada en el segle XVIII— del *grand tour*, és a dir, del gran viatge que els fills de les famílies benestants realitzaven —i aquí el *Meister* de Goethe constitueix un bon exemple— com a cloenda dels seus anys d'aprenentatge. Igualment, aquests viatges responien a interessos científics i culturals afegits, puix van facilitar —a través del muntanyisme i de l'alpinisme— els estudis botànics, geològics i climatològics. De fet, l'heroi romàntic —empeltat d'una bona dosi de naturalisme pedagògic— tresca per geografies intricades a fi de trobar la seva pròpia identitat personal per mitjà d'una acció que, pel seu tremp d'aventura, comporta riscos manifestos que ajuden a fer que cadascú es formi a si mateix. Si Hölderlin fa pujar Hiperió al cim de l'Etna, lord Byron travessa nedant l'any 1810 el famós Hel·lespont.

En realitat, es pot dir que pràctiques com l'excursionisme, el muntanyisme, l'alpinisme, els banys de mar, l'establiment de les colònies d'escolars —la primera de les quals es va realitzar a Zuric

l'any 1876–, l'escoltisme –fundat per Baden-Powell l'any 1907–, l'acampada, els mètodes naturals d'educació física (Hébert), el nudisme, el culte al sol, el mite de Tarzan, entre altres manifestacions, es poden incloure també en el deixant del naturalisme pedagògic. Tot plegat va servir per a instaurar una mena de culte a la natura que propicià un seguit d'activitats a l'aire lliure, algunes de les quals no estigueren –com els moviments dels ocells errants (*Wandervögel*), antecedent llunyà de les Joventuts Hitlerianes– exemptes de perill.

Sigui com sigui, no admet cap mena de dubte la importància que ha tingut –i que encara avui manté– el naturalisme en la construcció del discurs pedagògic modern perquè –al marge d'altres possibles consideracions– és clar que els educadors, en moltes ocasions, han tingut nostàlgia d'aquell món originari on l'infant era feliç, un món de somnis onírics que han acompanyat tota una línia d'argumentació que va del romanticisme al moviment renovador de l'Escola Nova, amb la seva nomenclatura específica de l'Escola del Mar a l'Escola del Bosc. En conjunt, s'exalta un rerefons originari –quasi diví– de la infantesa que viu en un paradís natural –tan proper a la imatge del bon salvatge– que es malbarata quan hom creix. No debades, Hölderlin escrigué:

«En l'infant hi ha pau; en el seu ésser no hi ha encara cap divisió. En ell hi ha riquesa. Coneix el seu cor, però ignora la mesquinesa de la vida. És immortal perquè no sap res de la mort.

Però això els homes no ho poden sofrir. Volen que allò que és diví esdevingui com ells mateixos, que arribi a saber que ells també existeixen; i abans que la naturalesa tregui l'infant del paradís, l'arrosseguen cap a fora amb afalacs...»

COL·LOQUI

Ignasi Roviró: És una bona comunicació. D'aquest naturalisme pedagògic, encara en trobem traces avui. Hi ha actituds urbanes respecte de la natura que són conseqüència d'aquest naturalisme. Per exemple, la manera com les grans urbs conceben les zones rurals, com veiem, posem per cas, quan els nois de Barcelona surten d'excursió amb motxilles. Ara bé, hi ha conseqüències d'aquesta educació que no són positives. Veure la natura del bosc com un lloc per a anar a buscar la pau perduda, per exemple, és una pura il·lusió. M'agradaria que fèssiu aquesta distinció...

Ramon Muns: Es pot comparar això amb alguns elements comentats per Jordi Sales. Seria com fer l'aprenentatge d'un jardí. Segurament es va al bosc amb noves tècniques com les de l'escoltisme: l'hostilitat de la natura es transforma de forma intermitent en l'acolliment del jardí. El jardí de la casa és fix. Aquest és intermitent. En tot això hi van tenir molta influència els Cors d'en Clavé, els ateneus, etc. No és, doncs, només una qüestió d'ensenyament formal, sinó un esforç de la societat perquè les classes desfavorides puguin accedir a la natura.

Jordi Sales: El que vostè ha explicat com a moviment global correspon a la segona onada de modernitat: la pedagogia està sobre aquest fonament rousseauià. El problema es troba en el mite de l'infant feliç. La pedagogia tradicional veu que la infantesa no és una situació definitiva i, doncs, que l'infant no pot ser feliç (ho diu així, per exemple, Aristòtil). Vegeu on es troba el problema: si l'infant és feliç, aleshores els pares i l'escola són dolents necessàriament. Els pedagogs amonesten aleshores els qui volen fer grans els nens, perquè voldrien deixar-los entrar en el seu paradís... Al costat d'aquest mite de la infantesa feliç, hi ha un mite paral·lel: que l'adolescent ha de ser rebel, un altre mite que caldria judicar.

Tornem al mite del nen feliç que se suposa que els grans fan malbé. Cal no interpretar malament el fet que els grans eduquen des d'una certa instància de poder. El jardí és una construcció humana feta amb molt de treball que demana tenir poder i que va lligada, doncs, al poder. El jardí és producte del meu esforç de construcció, perquè

el que faig ho faig perquè *ho puc fer*: «allà» on jo sóc m'ho deixa fer. Si puc fer de les plantes jardí és perquè les plantes m'ho deixen fer. El jardí com a figura mítica no és, doncs, la imatge d'un estadi inicial com a paradís, sinó la imatge d'una harmonia.

Maribel Salvatierra: En un món tan globalitzat, l'home només té una sortida mitjançant la racionalitat de fer un jardí a la terra. L'home només pot ser en aquesta globalització si fa amb racionalitat una ètica per a pensar la forma de posar en comú la riquesa que la naturalesa ens dona amb el treball, i que no sigui opressiva. En aquesta terra, posem per cas, hi ha molts purins. És veritat que necessitem menjar; però precisament per això cal un pensament per arribar a un acord racional. Aquest és el treball del jardí. Els homes hem de distribuir i de racionalitzar per a poder continuar vivint. No hi ha altre remei.

Conrad Vilanou: Intentaré ser breu. El que diu l'Ignasi Roviró: té raó. És cert que els moderns som neosedentaris i que hi ha un neomadisme. Jo m'he quedat en el 1914, però és veritat que aquest naturalisme té conseqüències no desitjades. El que diu en Muns: cal recordar, a favor de la seva observació, que la tradició proletària anarquista es preocupa molt de la natura, evidentment per raons ideològiques. El que diu en Sales: té raó en la valoració del mite de l'infant feliç. Xirau es carrega Rousseau perquè diu que *això* no és amor i Eugeni d'Ors destrueix aquest mite en 1914, perquè, segons diu, «els catalans no estem per romanticismes». Es pot observar que la versió no romàntica de la pedagogia és l'ortopèdia. Sobre la imatge del jardí, en fi, l'expressió «jardí d'infants» ve del *Kindergarden* de Foebel, i la imatge aquí és de jardí perquè la metàfora remet als pàrvuls com a edat en què els nens creixend'una manera natural. Val a dir que en els anys quaranta fer de parvulista era un dels pocs oficis permesos a les dones.